پیشخوان

سعدالله‌خان درویش، از قوت‌ها و کاستی‌های نهضت جنگل می‌گوید

تکاپوی حفظ کیان ایران

■ محمدرضا کائینی

اثری که هم اینک در باب مختصات آن سخن می‌رود، شامل خاطرات سعدالله‌خان درویش، از اعضای کمتر مطرح شده و در عین حال مهم و مؤثر نهضت جنگل است. نهضت جنگل، از آن روی همچنان سوژه‌ای درخور مطالعه و تحقیق به شمار می‌رود که دامنه نقض و ابرام درباره آن، تا هم اینک ادامه دارد و محل تحلیل‌ها و گمانه‌های متفاوت و حتی متضاد است! نهضت جنگل که منشأ اقدامات آن ضد روسی و ضد انگلیسی بود، جنبشی جدی در جنگ جهانی اول به‌شمار می‌آمد. میرزا کوچک‌خان جنگلی که در مبارزه با حکومت بلشویکی گیلان، در مقابل روس‌ها ایستاده و تا قزوین نیز پیشروی کرده بود، در کشاکش جنگ جهانی اول، کمیته اتحاد اسلام را با هدف تأسیس حکومتی مستقل از هر گونه نفوذ بیگانه، در گیلان به‌وجود آورد. عده زیادی از مردم در گیلان و رشت نیز از او حمایت کردند. اما در نهایت با خیانت و دسیسه روس‌ها، از پای درآمد. میرزا در مسیر خلخال و در سرما و بوران آن، یخ زد و از دنیا رفت. جسد او را یافتند و سر از تنش جدا کردند و برای رضاخان، به تهران فرستادند! «خاطرات سعدالله‌خان» توسط فرزندش جهانگیر درویش تدوین شده و موسسه مطالعات تاریخ معاصر ایران، آن را منتشر ساخته است. ناشر در دیباچه این اثر و درباره محتوای آن، چنین آورده است:

«این کتاب شامل خاطرات مکتوب سعدالله‌خان درویش است که به کوشش فرزند ایشان گردآوری شده و مطالب جذابی از زندگی، منش و مبارزات مخاطره‌آمیز و ضد استعماری سعدالله‌خان درویش

زنده‌یاد میرزا کوچک‌خان جنگلی

و نهضت جنگل به رهبری میرزا کوچک‌خان جنگلی را در بردارد. کتاب را باید به دو بخش تقسیم کرد. بخش اول به معرفی سعدالله‌خان و خاستگاه خانوادگی و جایگاه علمی وی پرداخته و به اخذ دیپلم وی از آلیانس فرانسه و اخذ مدرک حقوق از سوئیس و بررسی مشاغل حقوقی و دولتی وی اشاره دارد و بخش دوم، به فراز و فرود نهضت جنگل و مبارزات و منش میرزا کوچک‌خان و یارانش اشاره دارد، خاطراتی که نوعی آسیب‌شناسی جمعیت جنگل نیز در آن به چشم می‌خورد.

سعدالله‌خان درویش با کسب اعتماد میرزا کوچک‌خان جنگلی، توسط وی به مهم‌ترین پست‌های این نهضت سیاسی، تا سطح «ریاست مجاهدین نظامی جنگل» منصوب می‌شود، او همچنین به عنوان نماینده اصلی نهضت جنگل، مسئولیت مذاکره با بسیاری از گروه‌ها و جریانات موافق و مخالف را به عهده می‌گیرد. در بخش دوم به محورهای مهمی از نهضت جنگل که موارد زیر بخشی از مهم‌ترین آنهاست، اشاره می‌شود:

۱-ظرفیت وجودی بالای میرزا در مقابله همزمان با روس، انگلیس و دولت مرکزی.

۲-نگاه ملی و «فراقومیتی-منطقه‌ای» میرزا به مسئله استعمار و استبداد با بررسی مرامنامه ۳۳بندی جمعیت جنگل.

۳-نقش قرارداد استعماری ۱۲۹۸(۱۹۱۹) در تشدید خصومت میرزا با بیگانگان و دولت مرکزی ایران

۴-اشتباهات نامعقول و احساسی میرزا، در پناه دادن به افراد تحت تعقیب حکومت مرکزی و خیانت‌های بعدی همان افراد به او.

۵-افزایش فشارها و توطئه‌ها علیه میرزا با قدرتمندتر شدن رضاخان و پیمان‌شکنی و فریبکاری عوامل دولتی رضاخان در مذاکرات و تعهدات.

۶-تأثیرات منفی جدایی‌ها، اختلافات و خیانت‌های داخلی اعضا، بر نهضت جنگل تا حد شکست آن.»

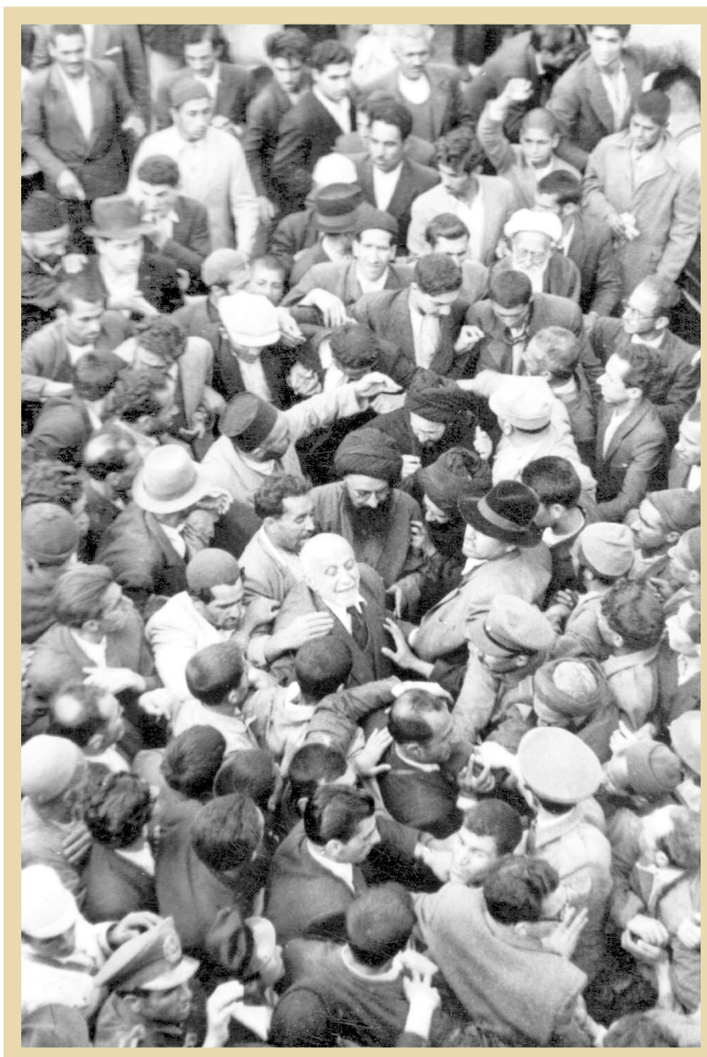

آیت‌الله العظمی سید نورالدین حسینی‌هاشمی در میان جمعی از اعضای حزب برادران و علاقه‌مندان

هر محقق دقیق‌النظری که حوادث سیاسی-اجتماعی شهر شیراز را در نیم‌قرن اخیر بررسی کند، تأثیر آیت‌الله شیرازی در ایجاد و تکوین زمینه‌فرهنگی مساعد، برای پیوستن مردم شیراز به نهضت امام خمینی را غیرقابل تردید و انکار خواهد یافت. آنچه را که می‌توان بزرگ‌ترین حاصل عمر آن مجاهد خستگی‌ناپذیر دانست، افزایش قابلیت‌های معنوی و آمادگی‌های فکری و ذهنی مردم و در یک کلمه، مناسب و مهیا ساختن زمینه فرهنگی جامعه برای پذیرش انقلاب اسلامی بود

تجربه حزب برادران شیراز، تشکلی مبتنی بر هیئات مذهبی

کانونی برای آموختن و تحقق دادن دین و سیاست

آیت‌الله سیدمعزالدین حسینی‌هاشمی

مقالی که در پی می‌آید، چگونگی و پیامدهای ابتنای حزب برادران شیراز، به رهبری آیت‌الله العظمی سیدنورالدین حسینی ها شمی بر هیئات مذهبی را بازخوانده است. امید آنکه تاریخ‌پژوهان معاصر و عموم علاقه‌مندان را مفید و مقبول آید.

■ **نظری کوتاه به سیر پیدایش هیئات مذهبی**

سیر شکل یافتن و ظهور پدیده‌ای به نام هیئت‌های مذهبی و ریشه یافتن آن در تاریخ را باید از قرون اولیه اسلام، به خصوص پس از حادثه خونین عاشورا پیگیری کرد. در بیش از هزار سال غیبت کبرای امام زمان(عج)، به خصوص پس از حاکمیت یافتن دیلمیان بر مراکز اصلی جهان اسلام و ایران عزیز، در هر کجا که شرایط تقیه برای شیعیان و خوف از استیلای دشمن وجود نداشته و محیط اجتماعی مساعد بوده است، پا به پای عزاداری سیّد و سالار شهیدان، حرکت‌های عاشورایی که اساس هیئت‌های عزاداری بوده‌اند، ظهور می‌نموده‌اند و با تغییر شرایط، حالت پنهانی و زیرزمینی می‌یافته‌اند. اکنون بیش از چهار قرن، بلکه نزدیک به ۵۰۰سال است که این پدیده برخاسته از آیین تشیع، در جوامع شیعی و به‌خصوص ایران عزیز ما، حالت باثبات و نهادینه‌شده یافته است و به جرئت می‌توان گفت که در کلِ قرن چهاردهم هجری قمری، هیئت‌های مذهبی گسترده‌ترین، سازنده‌ترین و متعهّدترین و به قول امروزی‌ها، از مهم‌ترین سازمان‌های مردم‌نهاد جامعه ما به حساب می‌آیند. با این توضیح، باید سؤال کرد: آیا بنیانگذاری سازمان حزبی بر پایه عواطف و ایمان مذهبی و در واحدهایی از هیئت‌های مذهبی، دلیل قوت فهم و درک اجتماعی صحیح و عمیق حضرت آیت‌الله العظمی حاج سیدنورالدین حسینی‌هاشمی رهبر حزب برادران نبوده است؟

سؤالی باز هم دقیق‌تر: آیا نتیجه تشکیل و فعالیت احزاب در جامعه، پیدایش هم‌اندیشی و هم‌پیمانی در گروهی قابل توجه و مؤثر از مردم و حصول بینش مشترک و عزیمت واحد، در آنها در روند تحولات اجتماعی نیست؟ آیا به لحاظ آموزش‌های مکتبی و پیدایش رشد فرهنگی و ذهنی بر مبانی اندیشه و تفکر حزبی و نهایتاً به لحاظ تأثیر اجتماعی و مهیا ساختن مردم و هدایت جامعه در مسیر تحقق آرمان‌های مکتبی و ارزش‌های مبتنی بر آن و در نتیجه حضور فعال و نیرومند مردم در تحوّلات اجتماعی و تأثیر چشمگیر و غیرقابل انکار بر سرنوشت سیاسی کشور، حزب برادران یکی از قوی‌ترین احزاب در دوران معاصر نبوده است؟ تنها نیم‌نگاهی بر این واقعیّت که نمایندگان منتخب حزبی برادران در دوره‌های پیاپی در انجمن شهر، اکثریت آرا را داشته‌اند و بالاتر اینکه نمایندگان مجلس شورای ملی از شهر شیراز و اکثریت نمایندگان شهرستان‌های تابعه استان فارس، هم‌اندیشان و هم‌پیمانان و بعضاً از اعضای حزب برادران بوده‌اند که با معرفی آیت‌الله شیرازی و رأی مردم به مجلس راه می‌یافته‌اند و در مراحل حساس تاریخی همانند زمان حضور حضرت ایشان در تهران (ضمن سفر به مشهد) امضا و پیگیری نمایندگان از لایحه منع مسکرات، نمودار واضح هماهنگی و همکاری نمایندگان استان فارس با مرحوم آیت‌الله است.

■ **آیا حزب سیاسی می‌تواند مبتنی بر هیئات مذهبی باشد؟**

اخیراً برخی از به ظاهر پژوهشگران -که در مجموعه غرب‌باوران قرار دارند- گفته و نوشته‌اند: آیا اصولاً جمعیت مبتنی بر هیئات مذهبی که نهایتاً عمده ساختار سازمانی خود را بر هیئت قرار داده است، حزب محسوب می‌شود؟ پاسخ ما این است که اولاً: احزاب سیاسی حتی در مغرب زمین نیز دارای ساختارها و اشکال سازمانی متفاوت هستند و اصولاً سازماندهی حزبی در جهان، هرگز به یک قالب خشک و انعطاف‌ناپذیر استوار نبوده است. ثانیاً: ما از شما می‌پرسیم: «آیا می‌بایست حزب در ایران عزیز ما، برخاسته از فرهنگ مردم باشد یا نسخه‌برداری جاهلانه و غیرمنطبق با واقعیّت فرهنگ و اعتقادات جامعه و گرته‌برداری سطحی از الگوهای غربی یا شرقی و به هر صورت اجنبی و بیگانه نسبت به باورهای نهادینه شده و استوار مردم؟» درست است که حزب برادران در تاریخ کشور ما، تنها حزبی است که عمده تشکیلات ظاهری آن، بر هیئت‌های مذهبی استوار گردیده است و این هیئت‌ها به عنوان واحدهای فعال و تأثیرگذار اجتماعی، اساس تشکل و تحرک اجتماعی-سیاسی این نظام حزبی بوده است. لیکن عمق این تشکیلات، در حقیقت بر پایه اعتقادات مشترک و ایمان و عواطف مذهبی و معنوی مردم ایران قرار داشته است و اگر دقّت کنیم، هیئت‌های مذهبی در قرن اخیر، همواره حالت خودجوش‌ترین و مردم‌نهادترین واحدهای فعال حیات اجتماعی برآمده از احساسات قلبی ملت ایران بوده و هستند.

■ **حزب برادران و کودکان و نوجوانان!**

موضوع قابل توجه دیگری که در هیئت‌های مذهبی برادران بسیار آموزنده و قابل تأمل است، این است که اکثریت قریب به اتفاق این هیئت‌ها، دارای بخش‌های ویژه کودکان و نوجوانان بوده‌اند و این موضوع، دقیقاً به معنای آن است که در دوران آیت‌الله شیرازی، پرورش نسل آینده نیز با تعهّد و مسئولیت هیئت‌های مذهبی، در محیطی سالم و با مدیریت عناصر متقی و مخلص، صورت می‌گرفته است و در نتیجه این بخش از تعلیم و تربیت که برحسب اطلاع با تشخیص و مهر و محبّت و شخصیّت دادن و بها دادن به کودکان و نوجوانان همراه بوده است، آموزش و پرورش دینی نسل‌های پیاپی در مسیر اهداف حزب برادران را موجب می‌گشته است. حزبی که توسعه مذهب جعفری را در جامعه، نخستین اصل مرام خود می‌دانست و روشن است که اگر حیات قلب و گرایش روحی انسان را عمیق‌ترین اساس کمالات او بدانیم، جذب عاطفی و قلبی کودکان از دوران کودکی به سمت و سوی ولایت حقه و پیدایش عشق به اسلام عزیز و رسول اکرم (ص) و اهل‌بیت پیامبر(ع) در اعماق وجود آنان، جلوه دیگری از فراهم ساختن زمینه پویایی جامعه در حزب برادران است.

■ **هیئات مذهبی برادران، پایگاه رشد و پویایی**

به آنچه گفته شد بیندیشیم. وقتی در شرایط بیش از ۷۰سال پیش از این:

۱-آموزش مکتبی و مذهبی، انس با کلام‌الله مجید و کسب توان تلاوت و قرائت صحیح قرآن، آشنایی مناسب با زندگی معصومین و سپس تحقق حرکت عاطفی و قلبی در ضمن درک مصائب آل‌الله در سوگواری‌ها و ابتهال و دل‌شکستگی که نزدیک‌ترین راه در تولی به ولایت حقه و تقرب الی‌الله بوده، در قالی هیئات وابسته به یک حزب دینی صورت می‌گرفته است.

۲-آموزش و افزایش درک سیاسی-اجتماعی و رسیدن به توانایی تحلیل و فهم مسائل روز و حوادث جاری و واقعیّات زمانه بر اساس تفکر مشترک حزبی، به ویژه درک مواضع و اصول و نقطه‌نظرهای رهبری حزب، در همین هیئات تحقق می‌یافته است.

۳-ورود به میدان عمل فردی-اجتماعی و نهایتاً سیاسی، به گونه‌ای که مستلزم تأثیر بر سرنوشت مملکت و مبارزه با آنچه با استقلال کشور و دین و مذهب جامعه منافات دارد، در همین بستر روی می‌داده است.

آیا می‌دانید این سه بعد سازندگی عمیق و اساسی در زمان زندگی و رهبریت آیت‌الله شیرازی، هیئات مذهبی برادران را پایگاه انسان‌سازی و موجبات تدارک رشد و تکامل آحاد افراد عضو حزب برادران می‌نموده است؟ قرار گرفتن در سمت و سوی اهداف و آرمان‌ها و تحقق ارزش‌های مکتبی که دقیقاً دربردارنده رشد و تکامل فردی و اجتماعی باشد، در یک حزب دینی به گونه‌ای که نهایتاً موجب افزایش قدرت و توانایی سیاسی-اجتماعی حزب برای نیل به مقاصد خود یعنی «حفظ استقلال ایران در ظل لوای مذهب جعفری شود»، جز آنکه تأمین پویایی و حیات رو به تکامل اجتماعی شناخته شود، چیست؟

■ **قرار گرفتن انسان‌ها در محوریت سازندگی سه بعدی**

۱-افزایش معلومات و اطلاعات دینی و مذهبی همراه با سیر و سلوک معنوی و روحی.

۲-پرورش ادراکات و آگاهی‌های سیاسی-اجتماعی و درک مسائل روز.

۳-عمل به یافته‌ها و دستاوردهای ذهنی و آنچه به اعتقاد و ایمان تبدیل شده، در میدان حیات اجتماعی، بی‌تردید زمینه‌ساز پویش و حرکت به سوی کمال است.

نتیجه این نیرو، حرکت تکاملی توان و مقاومت حامیان آیت‌الله شیرازی به خصوص افراد متشکل در هیئت‌های مذهبی برادران، در دوران آشفته و طوفانی نفوذ و قدرت یافتن احزاب شرقی و غربی، در پهنه جنوب ایران و استان فارس به ویژه شهر شیراز است. همین که حزب توده و جبهه ملّی با داشتن کادرهای قوی و مؤثر و گاه هماهنگی و تلاش توأمان، هرگز نتوانستند در مرکز استان فارس فعال مایشاء شده و حتی در حد پایتخت، قدرت بروز اجتماعی و آشوبگری و ایجاد بحران بیابند، نمودار واضح استقامت همراه با بصیرت، در اعضای حزب برادران است. بنابراین حزب برادران در محدوده حیات و قدرت خود، بسیار موفق بوده است. البته اینکه توقع داشته باشیم در شرایط تاریخی آن روزگار و حد و سطح سواد عمومی مردم، همه اعضای حزب در برابر حزب توده قدرت تحلیل فلسفی داشته باشند یا در برابر غرب‌زدگان و غرب‌باوران، مبانی فرهنگ و سیاست غرب را نقد علمی کنند، واقع‌بینانه نیست. آن روز سواد و اطّلاعات عمومی مردم در کل کشور و از جمله استان فارس، ناچیز بوده است و مهم این است که در همین مرتبه، از دست نرفتن ایمان مذهبی مردم و استواری اعتقادات و توانایی تصمیم در برابر نوسان‌ها و بحران‌ها و فتنه‌های آن دوران تلخ و در نتیجه حضور در صحنه دشمن‌شکن و تاریخ‌ساز، برای اثبات بصیرت و تشخیص اطرافیان آیت‌الله شیرازی کافی است.

این نیز توقع نابجایی است که گمان کنیم در حزب برادران یا هر تشکیلات دیگری، همه افراد یکسان تکامل و رشد یافته و ترقی یکسانی داشته باشند. طبیعی است که استعدادها و قابلیت‌های ظاهری و باطنی انسان‌ها، با یکدیگر متفاوت است و هر کس بر اساس استعداد و سعی و تلاش و مجاهده خود، به کمال دست می‌یابد، لیکن همه سخن این است که در دوران نورانی تأثیرپذیری مستقیم حزب برادران از آیت‌الله شیرازی و هدایت و رهبری آن مرد بزرگ، راه تکامل بر همه گشوده بوده است و شرایط لازم برای رشد فراهم و نهایتاً زمینه تحقق پویایی و رشد سیاسی-اجتماعی حزب نیز مساعد بوده است، لذا حرکت کلی این جریان نیرومند، در جهت اهداف خود نیز حاصل می‌شده است. البتّه در همین جا باید گفت که مهم‌ترین عامل رشد پس از علم، عمل است و آنچه موجب استواری و قدرت ایمان و افزایش حرکت تکاملی انسان می‌شود، عمل کردن و فعالیت ظاهری و باطنی خود افراد است. این خود انسان است که نهایتاً خود را می‌سازد. اوست که در میدان باطنی جهاد با نفس و اصلاح درون خود، موفق شده و با موانع خارجی برخاسته از حیات اجتماعی، به خوبی مبارزه نموده و پیروز گشته و موفق به تکامل می‌شود. آنچه سبب‌ساز افزایش کارایی، توانایی و کارآمدی‌های سیاسی-اجتماعی انسان‌هاست نیز پس از اندیشه درست و تفکر صحیح، همین عمل به اعتقادات و سعی و مجاهده و مبارزه در راه تحقق آنهاست. این است که با اطمینان می‌توان گفت که حزب برادران در دوران آیت‌الله شیرازی پایگاه انسان‌سازی و میدان ایجاد رشد و تکامل فردی و اجتماعی بوده است.

■ **در خانه اگر کس است، یک حرف بس است!**

حضور نیروهای متدیّن و معتقد به آیت‌الله شیرازی، به‌خصوص هیئات مذهبی شیراز در دوران زندگانی ایشان، حداقل در هفت مورد زیر جداً قابل مطالعه و بررسی است:

۱-زمان تبعید اول آن مرجع گرامی و شورش خونین مردم شیراز

۲-زمان تبعید دوم و مقاومت و مبارزه منفی چندماهه مردم شیراز، در اوج اختناق عصر رضاخان

۳-زمان ممنوعیت عزاداری در دوره پهلوی و گسترش شگفت‌آور جلسات مخفی عزاداری در شیراز، تا مرحله درگیری‌های پراکنده هیئات مذهبی، با عمال حکومت و سعی در شکستن ممنوعیت

۴-سازمان‌بخشی اعجاب‌انگیز خدمات ضروری به مردم، در سخت‌ترین ایام اشغال نظامی کشور، به وسیله قشون متّفقین.

۵-حضور در صحنه‌های سیاسی-اجتماعی به‌خصوص انتخابات و مقابله مقتدرانه با تجزیه فارس، پس از خروج نیروهای بیگانه از مملکت

۶-طوفان‌ها و بحران‌های سیاسی دوران محمد مصدق

۷-درگیری با رژیم وابسته پس از کودتای ۲۸ مرداد، به خصوص در موضوع بسیار حساس دسیسه رسمیت بخشیدن به سازمان سیاسی بهائیت. ذکر این نکته لازم است که مبارزه با این فرقه ضاله، در زمره سرفصل‌های شاخص حیات دینی و سیاسی آیت‌الله شیرازی است.

سزاوار است به عنوان نتیجه‌گیری اجتماعی از مباحث یادشده، متذکر شویم که جریان عمومی و سیر کلی حرکت هیئات مذهبی، با صرفنظر از جزئیات و افت و خیزهایی که ضروری استمرار هر حرکت اجتماعی مؤثر و فعال است، هرگاه به درستی هدایت و رهبری شود، در خدمتگزاری به آیین مقدس اسلام و مکتب اهل بیت(ع) و حضور بی‌دریغ در لحظات حساس و مقابله با مخاطرات سیاسی-اجتماعی و خدمت بی‌چشم‌داشت و بی پاداش به جامعه و مردم، یکی از کارآمدترین نهادهای اجتماعی ماست. از این فراتر آنکه، چنانچه این تشکل‌ها حقیقتاً در مسیر ولایت واقع شود و تولّی در آن با اخلاص و معرفت بیامیزد، به عنایات و امداد آن یار غایب از نظر، امور منفی آن همچون حباب بر رودهای خروشان، گذرا و بی‌دوام و امور مثبت آن، دارای ثبات و پایداری تاریخی است.

■ **افزایش رشد ملی، حاصل عمر آیت‌الله شیرازی**

هر محقق بصیر و دقیقی که حوادث سیاسی-اجتماعی شهر شیراز را در نیم قرن اخیر منصفانه بررسی کند، نقش و تأثیر آیت‌الله شیرازی در ایجاد و تکوین زمینه فرهنگی مساعد، برای پیوستن مردم شیراز به انقلاب عظیم امام خمینی(ره) را غیرقابل تردید و انکار خواهد یافت. آنچه را که می‌توان بزرگ‌ترین حاصل عمر آن مجاهد خستگی‌ناپذیر دانست، افزایش قابلیت‌های معنوی و آمادگی‌های فکری و ذهنی مردم و در یک کلمه، مناسب و مهیا ساختن زمینه فرهنگی جامعه برای پذیرش انقلاب اسلامی بود که خود آن بزرگوار، این واقعیّت سرنوشت‌ساز را «رشد ملی» نامیده بود. پیدایش رشد ملی در سایه تعلیم و تربیت و توسعه شرایط حضور مردم در صحنه‌های خطیر حوادث بزرگ تاریخی و میدان‌های مبارزه و مجاهده و در نتیجه ازدیاد تجارب و آگاهی‌های سیاسی-اجتماعی در افراد و آحاد جامعه، سبب شد که پس از او مردم شیراز با ادراک عمیق سیاسی خود، اولاً: سخن روحانیت را به خوبی فهمیده و آن را سخنی آشنا و موافق با اصول اندیشه و باور خود و کاملاً منطقی و قابل هضم می‌دانستند. ثانیاً: جرئت و جسارت مبارزه با حکومت در راه پیشبرد اسلام را در دوران آیت‌الله شیرازی بارها آزموده و برای ورود به میدان انقلاب، آمادگی لازم روحی در عامه مردم شیراز وجود داشت. ثالثاً: مشخصات رهبر آرمانی خود -که سیاست از دیدگاه او عین دیانت بود- را در چهره نورانی امام خمینی، به روشنی دریافته و در حقیقت گمشده خود را در شخصیت امام پیدا کرده بودند. لذا می‌بینیم که می‌توانستند از ژرفای وجود، مشتاقانه و داوطلبانه، در مسیر امواج خروشان انقلاب اسلامی واقع شده و در راه اسلام و رهبر خود، فداکاری نمایند.

■ **و کلام آخر**

کلام آخر اینکه حزب برادران، حزبی است که خلاصه مرام آن، حفظ استقلال ایران در ظل لوای مذهب جعفری(ع) و بر اساس مرامنامه و آرمان خود، قوی‌ترین و باقوام‌ترین تکیه‌گاه استقلال ایران را نیز مذهب حقّه جعفری می‌داند و استقلال ایران را در ظل لوای مذهب خواستار است. اگر چنین حزبی عمیق‌ترین و پایدارترین واحد خودجوش و مردم‌نهاد جامعه ما که بی‌هیچ تردید فراهم آمده و منبعث از مذهب جعفری است، یعنی هیئات مذهبی را اساس تشکل و سازمان اجتماعی خود قرار داده باشد، آیا درست‌ترین انتخاب را نکرده است؟ آری حزب برادران در دوران نورانی آیت‌الله شیرازی، تحت ارشاد و رهبری فقیهی متبحر و مجتهدی جامع‌الشرایط و عادل و واجد مقام مرجعیّت، اداره می‌شده است و واسطه اتصال آن با جامعه و مردم، مجموعه وسیعی از هیئات مذهبی فعّال و فراگیر بوده است و این مایه مباهات و افتخار حزب و رهبری آن و نمودار درک عمیق آن بزرگوار از اعماق جامعه و لایه‌های ژرف فرهنگ عمومی، در ایران عزیز اسلامی است. در پایان باز هم عمیق‌تر بیندیشیم و این حقیقت تاریخ‌ساز را دریابیم که فراتر از آنچه تا به حال گفته شد، وقتی اساس همه حرکات، تکاپوها، اقدامات و عزیمت‌ها در حزب برادران و هیئت‌های مذهبی آن، تسلیم و تبعیّت و اطاعت از مرجعی آگاه و بصیر، امین و مورد اعتماد و شایسته رهبری جامعه که به حکم تابعیت از «ولی من له التصدّی» در محوطه و دایره نفوذ و مدیریت حزب، به عنوان «حضرت نائب الامام شناخته» می‌شده است و قطعاً اعضای حزب و هیئت‌های مذهبی برادران، تابعیت از ایشان را تکلیف دینی و موجب اجر اخروی دانسته و کمال معنوی و حیات طیّبه و قرب الی‌الله را در اطاعت از او جست‌وجو نموده و در یک کلام او را در زمان خود ولی‌فقیه و حاکم شرع مطهر می‌شناختند، اینها همه تجربه و تمرین آموزش و پرورشی، برای آینده روشن و نورانی وقوع انقلاب اسلامی نبوده است؟

تنها نیم‌نگاهی بر این واقعیت که نمایندگان منتخب حزب برادران در دوره‌های پیاپی در انجمن شهر، اکثریت آرا را داشته‌اند و بالاتر اینکه نمایندگان مجلس شورای ملی از شهر شیراز و اکثریت نمایندگان شهرستان‌های تابعه استان فارس، هم‌پیمانان و بعضاً از اعضای حزب برادران بوده‌اند که با معرفی آیت‌الله شیرازی و رأی مردم به مجلس راه می‌یافته‌اند، نمادی از تأثیر این حزب است که بر هیئات مذهبی بنیاد یافته بود

نمایی از هیئت متحده، از هیئات حزب برادران